

ROLUL PROGRAMULUI LEADER ÎN DEZVOLTAREA TURISMULUI DIN REPUBLICA MOLDOVA

**Lucia CĂPĂȚÎNĂ, asist. univ., Facultatea de Geografie, UST,
capatina.lucia@ust.md**

***Abstract:** In rural areas even if there is that natural, cultural, social potential, largely missing investment one. The same case is not only for the Republic of Moldova, but also for other states. Thus, a number of programs and initiatives have been initiated in order to support local economic development, one of which is the LEADER/CLLD Programme based on Local Action Groups. The Republic of Moldova has started the implementation of the LEADER approach in local development in 2016 with the support of the EU SARD Programme, implemented by UNDP Moldova and later, Solidarity Fund PL, USAID. From 2016 to 2020, over 400 local community development projects were implemented (of which 250 are ongoing projects) where over 300 rural localities were involved. The local success stories presented in this study demonstrate the role and support of the LEADER Programme for tourism development of rural areas.*

***Key-words:** LEADER, Local Action Groups, rural tourism, sustainable development*

Introducere

La nivelul Uniunii Europene (UE), la începutul anilor '90 ai sec. XX au fost inițiate o serie de programe ca suport pentru dezvoltarea comunităților, în special, a celor rurale pentru a diminua discrepanța între nivelul de dezvoltare din punct de vedere economic la nivel de mediul urban și rural. În 1990 la inițiativa unui grup de oficiali în cadrul Comisiei Europene a fost propus un concept inovativ în acest sens, numit LEADER. Acronimul LEADER provine de la abrevierea din limba franceză "*Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale*" (în limba engleză "Links between activities for the development of rural economy") ceea ce ar însemna legături între acțiuni pentru dezvoltarea economiei rurale. În scurt timp, abordarea LEADER a devenit un instrument eficient al UE de dezvoltare a zonelor rurale, deoarece ideea a fost de a implica populația și organizațiile locale în calitate de actori de dezvoltare, nu atât ca beneficiari, astfel să contribuie la dezvoltarea viitoare a zonelor rurale prin formarea de parteneriate bazate pe grupuri de acțiune locală (GAL) între sectoarele public, privat și societatea civilă. GAL reprezintă un parteneriat local instituționalizat, format de jos în sus. GAL-urile sunt responsabile de autoritățile locale aflate în dezvoltare și reprezintă autoritățile, agenții economici și societatea civilă locală. Membrii GAL sunt organizațiile, instituțiile, liderii locali – reprezentanți ai sectorului public, antreprenorial și civic, care împreună gestionează procesele de dezvoltare locală. Abordarea LEADER este asociată cu responsabilizarea locală prin dezvoltarea strategiei locale și alocarea resurselor.

Datorită implementării cu succes în numeroase zone rurale, prin dezvoltarea strategiilor locale, programul LEADER continuă să se extindă din punct de vedere geografic. În faza experimentală (1991-1993) a fost implementat în 217 zone rurale care ulterior, s-a extins la 2416 spații rurale la nivelul UE (2007-2013), astfel programul devenind parte integrată a politicilor de dezvoltare rurală în statele-membre; iar din anul 2013 (faza de implementare 2014-2020), abordarea LEADER este aplicată nu doar în zonele rurale, ci și în cele urbane, astfel fiind adaptată denumire prin completarea cu sintagma „Dezvoltarea locală condusă de comunități” (CLLD, *Community-Led Local Development*) - LEADER/CLLD. Cu ajutorul UE și al altor programe finanțate de donatori, metoda a fost extinsă în țările aflate în perioada de pre-aderare la UE și în țările învecinate. Republica Moldova a început implementarea abordării LEADER în 2016.

Materiale și metode

În prezenta lucrare au fost utilizate datele de pe site-urile oficiale ale Comisiei Europene (https://enrd.ec.europa.eu/leader-clld_en) și ale Rețelei Naționale LEADER în Republica Moldova (<https://leaderin.md/>), precum și informații din surse mass-media cu privire la activitățile desfășurate în cadrul GAL-urilor deja create.

Discuții și rezultate

Turismul reprezintă un sector important al economiei naționale, fiind identificat ca unul din sectoarele prioritare de dezvoltare pe termen mediu și lung; totodată, reprezintă acel sector care colaborează cu alte peste 20 de ramuri conexe și contribuie la susținerea a aproximativ 140 de servicii aferente. Una din acele forme de turism active cu potențial de dezvoltare pe teritoriul R. Moldova este turismul rural [6]. Însă, în același timp, în mediul rural chiar dacă există acel potențial natural, cultural, social, în mare parte lipsește potențialul investițional. Situație caracteristică nu doar R. Moldova, dar și altor state. În acest scop, au fost inițiate o serie de programe și inițiative cu scopul de a susține dezvoltarea economică locală, unul din acestea fiind Programul LEADER.

Programul LEADER și-a demonstrat eficiența din momentul implementării până în prezent prin susținerea strategiilor de dezvoltare locală, activitățile turistice și domeniile conexe acestora fiind incluse în prioritățile de dezvoltare a GAL-urilor. Din cei 30 de ani de existență a programului, pot fi identificate 5 etape de dezvoltare - fiecare cu particularitățile lor specifice [1]:

1. **1991-1993** – etapa-pilot, au fost selectate 217 localități, în special, localități rurale dezavantajate unde a fost implementat programul,
2. **1994-1999** – programul LEADER II, principiul de selectare a localităților rurale a rămas același, localități rurale dezavantajate, în total fiind incluse peste 900 de GAL-uri din statele UE,
3. **2000- 2006** – programul LEADER+, etapă în care au devenit eligibile toate localitățile rurale pentru a aplica,
4. **2007-2013** – programul LEADER a devenit parte integrată a politicii comunitare de dezvoltare rurală pentru toate statele-membre cu obligativitatea unei alocații bugetare minime de cel puțin 5% pentru statele UE-15, iar pentru restul – minim 2,5% din buget. Inclusiv, s-a extins și domeniul de aplicare – a început să fie aplicat și pentru domeniul pescuitului fiind constituite GAL-uri piscicole.
5. **2014 -2020** – programul LEADER/CLLD s-a extins și în zonele urbane prin dezvoltare locală condusă de comunitate, precum și în afara spațiului statelor -membre UE, din 2016 fiind inclusă și R. Moldova în acest program.

R. Moldova a inițiat implementarea abordării LEADER în dezvoltarea locală din 2016 ca urmare a suportului programului UE „Susținerea agriculturii și dezvoltării rurale în UTA Găgăuzia și raionul Taraclia”, SARD, implementat de PNUD Moldova și ulterior, Solidarity Fund PL, USAID. Modelul de funcționare a GAL-urilor în Moldova a fost elaborat în cadrul programului UE SARD, iar asociația care a coordonat activitatea la nivel național este Rețeaua Națională LEADER.

La moment, la nivel național sunt 32 GAL-uri care acoperă aproximativ 35% din zonele rurale ale țării [4]. Rețeaua Națională LEADER este una activă datorită eforturilor comune ale GAL-urilor, organizațiilor facilitatoare, Ministerului Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova (MADRM), UE. Toate activitățile sunt orientate spre a contribui la dezvoltarea zonelor rurale din R. Moldova, iar Rețeaua LEADER are un rol important la stabilirea de parteneriate atât la nivel local, național cât și internațional, favorizând interacțiunea și dezvoltarea GAL-urilor. Din aprilie 2019, Rețeaua Națională LEADER a aderat la Asociația Europeană LEADER pentru Dezvoltarea Rurală (ELARD).

Abordarea LEADER are trei elemente distincte și anume:

- *Teritoriul*, care presupune prezența unui spațiu bine delimitat, constituit din mai multe localități învecinate, care dispun de resurse și potențial local comun, pregătite să conlucreze în scopul dezvoltării locale.

- *Parteneriatul local*, care ca formă de organizare este reprezentat de Grupul de Acțiune Locală (GAL), un parteneriat local instituționalizat dintre organizații și instituții locale, reprezentanți ai sectorului public, antreprenorial și civic, care împreună gestionează procesele de dezvoltare locală.
- *Planul strategic de acțiune*, un document elaborat în mod participativ, care include aspecte ce țin de viziunea comună, prioritățile și direcțiile de dezvoltare, investițiile și acțiunile concrete, pe care dorește să le realizeze GAL-ul pe teritoriul micro-regiunii sale.

Principiile abordării LEADER încurajează dezvoltarea și promovarea potențialului turistic local la nivel de GAL prin utilizarea eficientă a resurselor locale din cadrul unei zone teritoriale specifice, omogene și desfășurarea de activități integrate (abordare teritorială), prin realizarea unui parteneriat local inter-sectorial interesat în dezvoltarea micro-regiunii (abordare partenerială), prin participarea activă a populației locale la planificarea, luarea deciziilor și implementarea strategiilor necesare dezvoltării zonei (abordare de jos în sus), prin dezvoltarea tuturor sectoarelor economiei locale având ca bază o prioritizare a activităților identificate în comun (abordarea integrată și multi-sectorială), prin identificarea problemelor ce țin de dezvoltarea rurală și căutarea de soluții bazate pe inovație, prin interconectarea parteneriatelor locale, sinergia acțiunilor și activităților.

Principiile menționate mai sus au și determinat enunțarea clară a criteriilor de eligibilitate pentru crearea unui parteneriat a GAL bazat pe abordarea UE LEADER și cea de Dezvoltare Locală Conduasă de Comunitate: parteneriatul GAL constă din cel puțin trei primării; centrele urbane cu peste 10 000 locuitori nu trebuie să facă parte din GAL, dar este recomandat ca GAL-urile să coopereze cu centrele urbane privind problemele strategice ce țin de teritoriile lor; o primărie poate fi parte a doar unui singur GAL; numărul total de locuitori trebuie să fie de minimum 10 000; teritoriile GAL trebuie să fie delimitate prin decizia consiliilor locale relevante; câte aproape o treime din membrii GAL-ului trebuie să fie reprezentanți din sectorul public, antreprenorial și societatea civilă; GAL are propria sa misiune și viziune și dorință de a acționa împreună în beneficiul teritoriului GAL, având la bază prioritățile de dezvoltare locală reflectate în Planul Strategic de Acțiuni elaborat de membrii GAL.

Analizând prioritățile strategice de dezvoltare locală ale GAL-urilor existente, fiecare din ele au incluse ca prioritate majoră sau ca domeniu inter-sectorial conex – turismul, în special turismul rural și agroturismul, turismul cultural, turismul gastronomic și cel vitivinicol sunt acele forme care predomină. Printre domeniile de susținere financiară pentru inițiativele locale se regăsesc – amenajarea gospodăriilor în unități de cazare pentru turiști, conservarea și protecția rezervațiilor naturale, amenajarea de facilități culturale, de sport, recreaționale, oferte turistice speciale etc. Pornind chiar de la denumirea GAL-urilor, aceasta pune în evidență un anumit simbol al aceluia teritoriu, care ulterior este promovat și, prin acțiunile strategice propuse, valorificat și dezvoltat: de exemplu, GAL Vasile Stroescu, GAL Stâncile Prutului, GAL Plaiul Codrilor, GAL Calea Dropiei, GAL Cișmeaua Sudului, GAL Gagauz Korafłari etc.

Din 2016 pînă în 2020 au fost implementate peste 400 proiecte de dezvoltare comunitară locală (dintre care 250 sunt în proces de implementare) în cele peste 300 localități rurale implicate [4]. Exemple clare de susținere și dezvoltare a turismului ca urmare a implementării abordării LEADER sunt:

- organizarea Festivalului regional al covoarelor locale din UTA Găgăuzia, Taraclia și comunitățile din vecinătate,
- organizarea cupei parașutismului în s. Avdarma, dezvoltarea unui Centru turistic la sud prin legăturile dintre localitățile GAL ECO Bugeac, având ca scop promovarea turismului rural și sportiv și focusarea pe dezvoltarea produselor ecologice de către fermierii mici, amenajarea unui atelier de meșteșugărit pentru coaserea costumelor tradiționale, amplasarea indicatoarelor către atracțiile turistice din GAL - GAL ECO Bugeac,
- organizarea Festivalului brânzei în scopul revitalizării tradițiilor de producere a brânzei tradiționale, crearea unui punct de colectare a laptelui de serviciile căruia vor beneficia

producătorii de lapte din trei sate ale GAL-ului: Cișmichioi, Etulia și Alexandru Ioan Cuza – GAL Cișmeaua Sudului,

- dezvoltarea serviciilor de agrement, promovarea tradițiilor și obiceiurilor poporului găgăuz prin dezvoltarea proiectului „Gagauz Sofrasi” (masa găgăuzească) în s. Congaz: amenajarea/construcția pensiunii agroturistice „Gagauz Sofrasi”, amenajarea unui muzeu cu obiecte care reflectă profesiile și viața din Congaz, amenajarea unui restaurant în stil tradițional (fig. 1); promovarea activităților tradiționale în domeniul apiculturii - GAL ECO Düz Yalpuğel.

Figura 1. Complexul turistic „Gagauz Sofrasi”, s. Congaz, GAL ECO Düz Yalpuğel

Sursa: [7]

În baza istoriilor de succes, în prezentul studiu au fost analizate activitățile a 8 GAL-uri din R. Moldova și au fost selectate acele activități care au legătură directă sau conexă cu domeniul turismului (tab. 1) [4].

Tabelul 1.

Suportul programului LEADER pentru dezvoltarea turismului și ramurilor conexe în localitățile rurale din R. Moldova

Denumire GAL	Descriere activități
GAL Perla Sudului – satele Vinogradovca, Budai, Musaitu, Salcia, Albota de Sus, Albota de Jos, Carbalia, Burlaceni, Moscovei – aprox. 13 000 locuitori	împletitul în lozie; amenajarea pieței agricole locale din s. Musaitu, Taraclia, turismul vitivinicol de la vinăria “Ciumai”
GAL Cișmeaua Sudului – satele Alexandru Ioan Cuza, Cișmichioi și Etulia – aprox. 11 000 locuitori	crescătoria de iepuri (ca atracție pentru turiști.); construcția unei mini-menajerii de struți pentru turiști amenajată în grădina casei părintești, dezvoltarea unei rute turistice în regiune prin valorificarea locului unde a fost descoperit scheletul unui exemplar de Dinotierium giganteum aflat la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău; construirea unui turn-observator la periferia satului unde se află singurul loc din Moldova de unde se văd munții Dobrogei din România; implicarea turiștilor în diferite activități tradiționale etc. (s. Cișmichioi).
GAL ECO Duz Yalpuğel – satele Borceag, Congaz, Cotovscoe, Chioselia Mare, Frumușica, Cîetu și Dimitrova – aprox. 17 000 locuitori	amenajarea complexului turistic „Gagauz Sofrasi”, dezvoltarea de servicii adiționale la complexul turistic– uscarea plantelor aromatizate utilizate în bucătăria din Găgăuzia (“miurdea” – un amestec magic de condimente aromatizate, între care menta, busuiocul, pătrunjelul, mărarul sau leușteanul) și împachetarea produsului; construcția unei sere de castraveți și roșii comercializate la piața locală, dar și la restaurantul complexului turistic tradițional

<i>Denumire GAL</i>	<i>Descriere activități</i>
	„Gagauz Sofrasi” (s. Congaz)
<u>GAL Bugeac Kilim</u> – satele Balabanu, Corten, Cazaclia, Cealic, Svetlii – aprox. 14 000 locuitori	restaurarea a două încăperi în casa veche din curtea unei gospodării și amenajarea unui atelier de croitorie (pentru cusut blănuri și piele), s. Corten, Taraclia
<u>GAL Serpentina Nistrului</u> – satele Varnița, Speia, Telița, Gura Bâcului și Calfa – aprox. 14 000 locuitori	proiectul „Turism și sport în siguranță” – procurarea ambarcațiunilor pentru sport nautic (caiac canoe), veste de protecție, s. Varnița
<u>GAL Plaiul Codrilor</u> – satele Dolna, Lozova, Micleușeni, Vorniceni – aprox. 15 000 locuitori	modernizarea atelierului de stupi de albine din s. Dolna, r-nul Strășeni unde sunt implicați apicultori din Dolna, Stejăreni și Micleușeni; implementarea proiectului “Crearea condițiilor de procesare a fructelor în microregiunea GAL «Plaiul Codrilor»” de către gospodăria familiei Necula prin deshidratarea fructelor (prune, mere), fiind în proces pregătirea certificatelor de calitate, s. Dolna, r-nul Strășeni
<u>GAL Drumul Gospodarilor</u> – satele Corlăteni, Singureni, Grinăuți, Recea, Șuma, Răcăria, Nihoreni, Vaseleuți, Borosenii Noi, Balanul Nou, Ramazani, Pîrjota, Malinovscoe – aprox. 27 000 locuitori	creșterea ovinelor, producerea laptelui și a brânzeturilor, inclusiv pentru dezvoltarea turismului gastronomic; creșterea albinelor și comercializarea produselor apicole în satele Răcăria și Vaseleuți
<u>GAL Lunca Ciuhurului</u> - satele Chetroșica Nouă, Parcova, Fîntîna Albă, Gașpar, Bratușenii Vechi, Bratușenii Noi, Șofrincani, Stolniceni, Chiurt, Ruseni, Slobodca, Goleni, Paladia, Bîrlădeni, Rujnița, Hlinoaia, Rotunda, Hlinoaia Mica, Hincăuți, Poiana, Clișcăuți, Cepeleuți, Rîngaci, Vancicăuți – aprox. 26 000 locuitori	promovarea și amenajarea atracțiilor turistice (conacul Cantacuzino cu parcul de 26 ha, conacul Strincovschi, parcul dinastiei Stroescu), organizarea evenimentelor culturale cu scopul de a promova valorile locale – tabăra de creație a pictorilor, Festivalul Dacii liberi – Răzeșii etc.

Inițiativele locale care au drept scop dezvoltarea economiei locale după principiul de jos în sus și principiul subsidiarității au asigurat succesul programului LEADER; ultimul fiind și principiul esențial de care se ghidează UE, unde fiecare face ce poate mai bine, statul la nivel de stat, iar puterea locală la nivel local. Prin abordarea LEADER se mizează pe faptul că PIB-ul creat în zonele rurale să fie și mai mare decât în zonele urbane, deoarece potențialul este enorm. În acest context, la nivel de stat, în R. Moldova, MADRM întreprinde eforturi pentru implementarea programului LEADER, și anume finanțarea GAL-urilor din surse publice, astfel regăsindu-se în activitățile prioritare ale statutului în documentele de politici: elaborarea Regulamentului pentru implementarea Programului LEADER pentru a deveni program de stat reflectat atât în Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014-2020, cât și Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2019-2020 [3, 5]. Sprijinul este demonstrat și prin crearea pe lângă MADRM a Comitetului de Monitorizare și Coordonare al Programului UE-LEADER și semnarea unui memorandum de înțelegere pentru implementarea abordării LEADER în Republica Moldova dintre MADRM și Solidarity Fund PL în Moldova în data de 23 iunie 2020

[2]. În aceeași ordine de idei, suport în realizarea proiectelor comunitare prin implementarea abordării LEADER în Republica Moldova a fost oferit și de Agenția SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID) care împreună cu Solidarity Fund PL și Programul de Cooperare pentru Dezvoltare (Polish Aid) în septembrie 2020 au inițiat proiectul „LEADER pentru Moldova Rurală”. Proiectul are un buget total de 3.000.000,00 USD și prevede implementarea și promovarea abordării LEADER în zonele rurale din Republica Moldova, atât prin diverse oportunități de dezvoltare create, cât și prin implementarea micro-proiectelor locale.

Concluzii

1. Suportul oferit prin intermediul diverselor programe și ca urmare, a susținerii din partea Rețelei Naționale LEADER turismul în ultimii ani a cunoscut o dezvoltare amplă în zonele rurale din R. Moldova;
2. Turismul reprezintă o prioritate strategică de dezvoltare locală ale celor 32 GAL-uri existente pe teritoriul R. Moldova, domeniu reflectat în Planul Strategic de Acțiuni a fiecărui GAL în parte;
3. Din anul 2016, când în R. Moldova a fost inițiat procesul de implementare a abordării LEADER, până în prezent, proiectele și micro-proiectele din domeniul turismului au fost finanțate deoarece au demonstrat că susțin dezvoltarea locală condusă de comunități, contribuie la creșterea gradului de atractivitate turistică și coeziune teritorială în cadrul regiunii, dezvoltarea și promovarea specificului local;
4. Programul LEADER a demonstrat că este un instrument eficient care contribuie la îmbunătățirea calității vieții populației, folosind resursele și valorile locale prin susținerea inițiativelor locale, astfel contribuind la prosperitatea comunității printr-o abordare sustenabilă.

Bibliografie

1. LEADER/CLLD: https://enrd.ec.europa.eu/leader-clld_en
2. MADRM și Solidarity Fund PL în Moldova au semnat un memorandum de înțelegere pentru implementarea abordării LEADER în Republica Moldova// 23 iunie, 2020 <http://www.madrm.gov.md/ro/content/2602>
3. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2019-2020, Hotărîrea Guvernului nr.420/2019 <https://gov.md/ro/content/planul-de-actiuni-al-guvernului-pentru-anii-2019-2020>
4. Rețeaua Națională LEADER din Republica Moldova: <https://leaderin.md/>, <https://leadermoldova.eu/ro/index.html>
5. Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014-2020, aprobată prin HG Nr. 409 din 04.06.2014 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353310>
6. Strategia de dezvoltare a turismului “Turism 2020”
7. <https://mecc.gov.md/ro/content/strategia-de-dezvoltare-turismului-turism-2020>
8. <https://www.gagauzsofrasi.com/>